

**Nemzetközi
Kapcsolatok
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szent-Iványi Balázs

A nemzetközi fejlesztési segélyezés hatékonysága

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Szentes Tamás
akadémikus

Budapest, 2009

Világgazdasági Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szent-Iványi Balázs

A nemzetközi fejlesztési segélyezés hatékonysága

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Szentes Tamás
akadémikus

© Szent-Iványi Balázs

Tartalomjegyzék

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
2. Felhasznált módszerek	6
3. Az értekezés eredményei.....	10
3.1. A nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének hatékonyságváltozása	10
3.2. A fejlesztési segélyek allokációjának változása	14
3.3. A segélyek hatékonyságában és allokációjában bekövetkezett változások mögött álló motivációk.....	17
3.4. A kelet-közép-európai donorok szerepe és sajátosságai a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjében	20
4. Következtetések összegzése	23
5. Fontosabb hivatkozások	25
6. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke.....	32

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az értekezés azt vizsgálja, hogy az ezredforduló óta milyen változások következtek be az átalakuló biztonsági környezet hatására a nemzetközi fejlesztési segélyezés gyakorlatában. A globalizációs folyamatok révén a világ fejlett országaira fokozódó hatással vannak a fejlődő országok irányából érkező, a szegénység és az állam gyengeségének kölcsönhatásai által generált biztonsági kihívások. A terrorizmus, a környezeti degradáció, a tömeges és szabályozatlan migráció, a globális járványok, a tömegpusztító fegyverek, a szervezett bűnözés és kábítószer-kereskedelem mind olyan veszélyek, amelyek elől a fejlett országok egyre kevésbé tudnak elzárkózni. Az elmúlt években, elsősorban az afganisztáni és az iraki háborúk bizonytalan eredményei révén felerősödtek az olyan nézetek, hogy katonai és biztonságpolitikai eszközökkel nem lehet hatékonyan küzdeni e kihívások ellen. A Nyugatot fenyegető biztonsági problémák ellen vélhetően egyetlen módon lehet hosszú távon harcolni, mégpedig a globális fejlődési szakadék és a világ egyes térségeit sújtó szegénység felszámolása, de legalábbis jelentős csökkentése révén (Brainard *et al* 2003). A fejlett világnak e cél elérése érdekében számtalan eszköz állhat rendelkezésére, ezek közül a fejlesztési segélyek jelenthetik az egyik leglátványosabbat, noha, legalábbis az eddigi tapasztalatok alapján, nem feltétlenül a leghatékonyabbat.

Disszertációnkban feltételezzük, hogy e biztonsági változások az ezredforduló óta jelentősen átalakították a nemzetközi fejlesztési segélyezés gyakorlatát, különösen a hidegháború időszakával összevetve azt. A fejlesztési segélyeket nyújtó fejlett nyugati donorállamoknak az ezredforduló óta egyre inkább valós érdekükké vált a segélyeket a szegénység felszámolásának és a gazdasági fejlődés beindításának szolgálatába állítani. A hidegháború idején e célok legfeljebb másodlagos szinten jelentek meg, a donorok a segélyek révén a gyakorlatban sokkal inkább a közvetlen, rövid távú politikai és gazdasági haszonszerzésre törekedtek. A nemzetközi rendszer és a biztonsági környezet változásai révén azonban a fejlesztési segélyekkel, mint külpolitikai eszközzel elérendő célok köre is változóban van. Érvelésünk szerint mindez meg kell, hogy jelenjen a fejlesztési segélyek hatékonyságában (azaz a szegénységcsökkentéshez, gazdasági növekedéshez való hozzájárulásában), valamint allokációjában (azaz azon államok kapjanak több segélyt, amelyek ténylegesen rászorulnak és hatékonyan fel tudják használni azokat). A disszertáció során e két témában bekövetkezett változásokat próbáljuk empirikusan kimutatni, illetve bizonyítani, hogy a megfigyelt változások a biztonsági környezet átalakulására,

azaz a növekvő globális fejlődési szakadék, illetve az elmaradott országokban megfigyelhető államkudarok jelenségére adott válaszok egyikét jelentik. Ennek vizsgálata érdekében az alábbi négy hipotézist fogalmazzuk meg:

1. A donorok az ezredforduló óta növekvő hangsúlyt helyeznek arra, hogy segélyeik valóban hozzájáruljanak a recipiensek gazdasági növekedéséhez és/vagy szegénységcsökkentéséhez.
2. A segélyek allokációja az ezredforduló óta átalakulóban van: a donorok egyre jobban előnyben részesítik a valóban rászoruló (azaz alacsony egy főre jutó hazai össztermékkel vagy magas szegénységi szintekkel rendelkező) és jól teljesítő (azaz demokratizálódó, növekedésbarát gazdaságpolitikát és intézményeket kialakító) országokat.
3. A segélyek hatékonyságában és allokációjában bekövetkezett változások mögött a donorérdekekben megfigyelhető, a biztonságpolitikai motivációk irányába történt eltolódás áll.
4. A felemelkedő kelet-közép-európai donorok esetében, szemben a globális trendekkel, a segélyezés hatékonysága nem szempont.

Az első három hipotézis vizsgálatával gyakorlatilag igazolni tudjuk azt, hogy a nemzetközi fejlesztési együttműködés rendszere egy új minőségi szakaszba lépett. A negyedik hipotézis révén pedig azt kívánjuk igazolni, hogy a kelet-közép-európai országok kialakulóban lévő nemzetközi fejlesztéspolitikái némileg más logika szerint szerveződnek, mint ami a rendszer egésze szintjén érvényesül.

A témaválasztás több szempontból is jelentőséggel bír. Tudomásunk szerint korábban nem került sor a szakirodalomban ilyen átfogó, mind a segélyek hatékonysági, mind allokációs kérdéseit vizsgáló, és azt a donorérdekkel összekapcsoló multidiszciplináris kutatásra. A segélyhatékonyság szakirodalma¹ jelenleg meglehetősen elkülönül a segélyek allokációját vizsgáló munkáktól.² A téma további újdonságtartalmát az általunk alkalmazott, később kifejtendő elméleti / módszertani megközelítés adja, korábban ugyanis ismereteink szerint nem került sor a szakirodalomban a rezsimelmélet ilyen jellegű alkalmazására a nemzetközi fejlesztési segélyezés folyamatainak értelmezésében. Túl a nemzetközi szakirodalomhoz való

¹ A legfontosabb munkák e téren Cassen *et al* (1986); Boone (1996); World Bank (1998); Burnside – Dollar (2000); Hansen – Tarp (2001); Lensink – White (2001); Guillaumont – Chauvet (2001); Collier – Dollar (2002); Kosack (2003) Dalgaard – Hansen – Tarp (2004); Islam (2005); valamint Rajan – Subramanian (2005b). A témakör szakirodalmát áttekintő munkák közül McGillivray *et al* (2005) érdemel figyelmet.

² Lásd: McKinley – Little (1977); Maizels – Nissanke (1984); Schraeder – Hook – Taylor (1998); Alesina – Dollar (2000); Dollar – Levin (2004) Berthelemy (2006a; 2006b); Kuziemko – Werker (2006); illetve Younas (2008).

hozzájáruláson, reményeink szerint vizsgálatunk Magyarország szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír. Hazánk 2001-ben kezdte el kialakítani az európai normákkal összhangban lévő nemzetközi fejlesztési együttműködési intézményrendszerét és politikáját. Az ennek megfelelő segélyeket 2003-ban kezdte az ország folyósítani. Bár Magyarország a szocializmus idején rendelkezett nemzetközi segélypolitikával, a rendszerváltást követően hazánk donorból recipiensé változott, nemzetközi segélyezési tevékenysége gyakorlatilag megszűnt. A fejlesztési segélyezés hatékonyságának és allokációjának elméleti és empirikus vizsgálata így mindenképp fontos hozzájárulás lenne hazánk nemzetközi segélypolitikájának megfelelő alakításához és sok szempontból hiánypótló munka lenne. A nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének átfogó ismerete révén a hazai politika nemcsak arra lehet képes, hogy hatékonyabb segélyprogramokat tervezzen, hanem olyan nemzetközi donorszervezetekre is hatással lehet, amelyeknek Magyarország befizetője és ezáltal döntéseinek részben meghatározója is (Európai Unió, Világbank, ENSZ). Kutatásunk hozzájárulhat ahhoz, hogy Magyarország, mint nemzetközi segélydonor, karakteres arculatot és stratégiát építsen ki magának, és ne csak a nyugati donorok szakpolitikáit és ajánlásait vegye át kritika nélkül.

2. Felhasznált módszerek

A nemzetközi fejlesztési segélyezés témaköre nem értelmezhető annak tágabb világgazdasági és elmélettörténeti kontextusa nélkül, így a disszertáció első fejezetében ezeket tekintettük át. A globális fejlődési szakadék léte, a globalizáció hatásai, illetve az elmúlt ötven-hatvan év különböző közgazdasági elméleteinek segélyekkel kapcsolatos ajánlásai mind olyan tényezők, amelyek nélkülözhetetlenek témánk pontos megértése szempontjából. A második fejezetben azonban mégis leszűkítettük vizsgáladási fókuszunkat a nemzetközi fejlesztési segélyezés rendszerére, és bevezettük a vizsgálatunkhoz átfogó elméleti keretül szolgáló nemzetközi rezsimek elméletét, illetve adaptáltuk azt a segélyezés vizsgálatára. A rezsimelemélet a hetvenes években jelent meg, és a nyolcvanas évek elejére kristályosodott ki, elsősorban Stephen D. Krasner (1982; 1983) és Robert Keohane (1984) munkássága révén. Krasner (1982: 189) definíciója szerint a nemzetközi rezsimek „explicit és implicit elvek, normák, szabályok, valamint döntéshozatali folyamatok összességét jelentik, amelyek közelítik egymáshoz a

szereplők várakozásait egy adott szakterületen”.³ A nemzetközi rezsimek elmélete empirikus alapokon nyugszik: a hetvenes évekre egyértelművé vált ugyanis, hogy az egyes funkcionális területek nemzetközi kormányzása sok esetben nem magyarázható pusztán az adott szakterületen működő nemzetközi szervezetekkel, vagy az államok között zajló alkufolyamatokkal, hanem számtalan más tényező is befolyásolhatja azt, különösen a globalizáció és a komplex interdependenciák korában (Karns – Mingst 2004: 42). A nemzetállamokon túl nemzetközi kormányközi szervezetek, transznacionális vállalatok, nem-kormányzati szervezetek is mind hatással lehetnek egy-egy szakterület nemzetközi működtetésére, nem is beszélve a kevésbé megragadható, ám a szereplőket éppúgy befolyásoló normákról, elvekről, illetve felhalmozott tudásról. A rezsim így jóval tágabb és nehezebben megfogható, képlékenyebb fogalom, mint a nemzetközi szervezet fogalma. A rezsimelmélet különböző irányzatai közül a disszertáció során elsősorban az érdekalapú (*interest-based*) irányzatot, valamint a tudásalapú (*knowledge-based*) megközelítést részesítjük előnyben (Hasenclever *et al* 1997). Noha megfogalmazhatóak kritikák a rezsimelmélet kapcsán (lásd például Strange 1982; Nye 2001), összességében mégis hasznos elemzési és gondolkodási keretet jelent disszertációnk számára.

A rezsimelmélet fogalmi és elméleti kereteit könnyen adaptálhatjuk a nemzetközi segélyezésre, és így ki tudjuk alakítani vizsgálatunk fő szintjét, a *nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének* absztrakcióját. A nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimje magas szinten intézményesült, ám ennek ellenére fragmentált, államokon alapuló, alacsony szintű legalizációval (Bennett – Oliver 2002; Abbott *et al* 2000) jellemezhető nemzetközi rezsim. A rezsim meghatározó szereplői az államok, annak ellenére, hogy számtalan nemzetközi szervezet is működik annak keretei között. A donorállamok közvetlenül, bilaterális úton juttatják el segélyeik nagyjából kétharmadát a partnerállamoknak, és mindössze egyharmadát folyósítják multilaterális donorszervezeteken keresztül (OECD 2007a: 13e). Végző soron tehát mind a bilaterális, mind a multilaterális segélyek finanszírozói a donorállamok adófizetői. A nemzetközi szervezetek szerepe ennek ellenére nem elhanyagolható: a donorok által befizetett források recipiensek felé történő folyósításán túl fontos koordinációs, illetve normaalkotó fórumot biztosítanak, és így képesek lehetnek visszahatni a befizető államok tevékenységére (Degnbol-Martinussen – Engberg-Pedersen 2003). A multilaterális szervezetek emellett jelentős tudásközpontok is, és az általuk

³ „International regimes are defined as principles, norms, rules and decision-making procedures around which actor expectations converge in a given issue-area.” (Krasner 1982: 189). A „rezsim” kifejezés a társadalomtudományokban emellett utalhat egy ország belső kormányzati formájára is, ebben az értelemben azonban nem használjuk a fogalmat disszertációnkban. A nemzetközi rezsimek definíciós kérdéseit részletesen is tárgyalja Haggard – Simmons (1987).

végzett kutatások szintén hatással lehetnek a donorok gyakorlatára. A rezsimnek fontos szereplői továbbá a nemzetközi civil szervezetek, illetve a magánvállalatok (Villanger 2006). A partnerországok szintén törekedhetnek a rezsim működésének befolyásolására, ám az általuk elérhető, kézzel fogható eredmények – a tapasztalatok szerint – minimálisak, a rendszert a donorok dominanciája jellemzi (Farkas 2008). Részben azonban az általuk folytatott gazdaságpolitikákon és intézményeik minőségén múlik az, hogy a különböző donorszervezetek által folyósított segélyek milyen eredményeket érnek el.

A donorok meghatározó szerepének, a rezsim fragmentációjának és államközpontú felépítésének számtalan fontos következménye van annak mindennapi működésére, illetve a segélyek hatékonyságára és allokációjára nézve. Az egyik legfontosabb következtetés az, hogy *a rezsimet alapvetően a donorok érdekei fogják mozgatni, ezek fogják a rezsim egészének teljesítményét és a segélyek allokációját meghatározni*. A donorok fejlesztési segélyezéssel kapcsolatos érdekei központi szerepet játszanak a disszertáció érvelésében. Ezek négy fő csoportba sorolhatóak: a külpolitikai, a külgazdasági, a biztonsági, illetve az ideológiai motivációk csoportjaiba.⁴ Az egyes érdekek érvényesülhetnek mind rövid, mind hosszú távon (Paragi – Szent-Iványi 2006), és jelentősen meghatározzák az adott ország segélyezési gyakorlatát. Ha például egy donor számára fontosak a rövid távú külgazdasági érdekek, akkor magas lehet a segélyek exporthoz való kötöttségének aránya, ami viszont jelentősen csökkenti a forrásoknak a recipiens szempontjából értelmezett hatékonyságát.⁵ Ha valamilyen oknál fogva, például biztonsági szempontok miatt valamely ország számára fontos a fejlődő országokban történő szegénységcsökkentés, akkor annak elsősorban olyan recipiensei lesznek, amelyekben magas a szegénység szintje.

Vizsgálatunk szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy milyen tényezők hatására következhet be átalakulás a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjében, azaz mivel magyarázható, hogy a hidegháború korszakában alapjaiban másképp működött a rezsim, mint – feltételezésünk szerint – napjainkban. A rezsimelmélet egyik fontos következtetése, hogy a nemzetközi rezsimek

⁴ A fenti csoportosításból talán nem feltétlenül egyértelmű a külpolitikai és biztonságpolitikai csoportok megkülönböztetése. Külpolitikai motivációkon a recipiensnek közvetlen befolyásolását és stratégiai érdekszövetségek kiépítését értjük (például együtt szavazzon a donorral valamely nemzetközi szervezetben), biztonságpolitikai motivációkon pedig közvetlenül a donor számára fenyegetést megtestesítő valamilyen jelenség felszámolására irányuló törekvést. Degnbol-Martinussen és Engberg-Pedersen (2005) emellett megkülönböztet még környezeti (*environmental*) érdekeket is, meglátásunk szerint azonban ezek is a távan értelmezett biztonságpolitikai megfontolások közé sorolhatóak. Az ideológiai érdekek helyett használható a morális érdekek megnevezés is, ez azonban némileg szűkebb jelentéstartalmú.

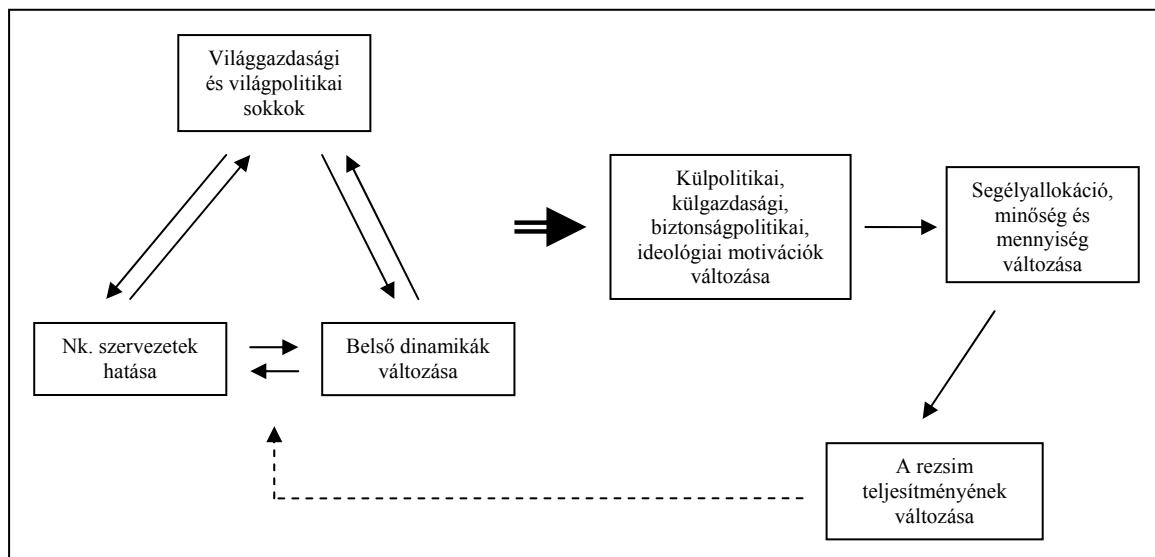
⁵ A segélyhatékonyságot a disszertáció során minden esetben a segélyek recipiensnek fejlődésére gyakorolt hatása tükrében értelmezzük, függetlenül attól, hogy mi a donorok tényleges célja a forrásokkal. Lásd a teljes disszertáció 3.1.3. szakaszát.

tendenciózusán tartósak és nehezen alakulnak át, főleg ha írott, formalizált szabályaik vannak, vagy magas szintű legalizációval rendelkeznek. A nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsímje esetében azonban, ezek hiánya miatt, a változás akár gyorsabban is végbe mehet. Mivel e rezsím működését – a nemzetközi rezsímek érdekalapú megközelítését figyelembe véve – a donorérdekekből vezettük le, ezért a rezsím akkor képes változni, ha a donorok érdekei megváltoznak. Bár a külpolitikai kurzusokban bekövetkezett változások elemzésére készültek már modellek (lásd például Gustavsson 1998), tudomásunk szerint a nemzetközi fejlesztési segélypolitikát meghatározó tényezőkre vonatkozóan még nem született ilyen. A változást generáló hatások közül az alábbi hármat tartjuk szükségesnek megkülönböztetni és egy ilyen modellben szerepeltetni:

- a világgazdasági és világpolitikai környezet (sokkszerű) változása;
- a nemzetközi szervezeteknek és magának a rezsímnek a befolyása a rezsím tagállamaira, valamint a rezsímben való tagságból származó tanulási hatások;
- a rezsím tagországain belüli dinamikák és erőviszonyok átalakulása.

Fenti érvelést az 1. ábrán látható egyszerű modell foglalja össze, amelynek segítségével értelmezhető a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsímjének átalakulása.

1. ábra: A donorok segélyallokációját meghatározó tényezők dinamikus modellje

Forrás: saját ábra

Ezen egyszerű, a rezsímelmélet következtetéseiből levezetett modelltől indulunk ki négy hipotézisünk vizsgálata során. Az első hipotézis, amely szerint a donorok az ezredforduló óta

növekvő hangsúlyt helyeznek arra, hogy segélyeik valóban hozzájáruljanak a recipiensek gazdasági fejlődéséhez, vizsgálata érdekében elvetjük a szakirodalomban használt kvantitatív (regressziós) módszereket, és egy alternatív, kvalitatív elemzést használunk. A második hipotézis, vagyis a segélyek megváltozott álokációjának vizsgálatához kvantitatív módszereket alkalmazunk, és ezek segítségével próbáljuk meg beazonosítani, hogy a hidegháború idején, illetve napjainkban milyen tényezők vannak hatással a donorok segélyallokációs döntéseire. A harmadik hipotézis, amely a segélyek hatékonyságában és allokációjában bekövetkezett változások mögötti donorérdekeket vizsgálja ismét kvalitatív módszerekkel kerül elemzésre. Az 1. ábrán bemutatott változást generáló tényezőket elemezzük részletesen, és próbálunk arra következtetni, hogy ezek milyen irányba tolhatták el a donorok segélyezéssel kapcsolatos motivációit. Végezetül, a kelet-közép-európai felemelkedő donorokra vonatkozó negyedik hipotézist vegyesen, az első és a második hipotézisnél használt kvalitatív és kvantitatív módszerek ötvöztetésével vizsgáljuk. A hipotézisek bizonyításához használt módszerek némileg részletesebb kifejtését, illetve a kapott eredményeket jelen tézisgyűjtemény harmadik szakasza foglalja össze.

3. Az értekezés eredményei

3.1. A nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének hatékonyságváltozása

A segélyhatékonyságot mérő regressziós módszerek körül kialakult módszertani viták, illetve az ilyen vizsgálatok által adott bizonytalan eredmények (lásd részletesen: McGillivray *et al* 2005; Roodman 2007) miatt elvetjük használatukat. Szintén nem tartjuk megfelelő módszernek, elsősorban az alacsony külső érvényesség, azaz az általánosíthatóság lehetőségének hiánya miatt a konkrét segélyprojektek hatásértékelésének módszertanát. Disszertációnk során így egy alternatív, kvalitatív vizsgálati módszert alkalmaztunk a segélyhatékonyság változásának mérésére.

Kiindulva a segélyek hatékonyságát potenciálisan rontó tényezők vizsgálatából, a hipotézis bizonyítása során számba vettük és elemeztük a nemzetközi segélyezési rezsimben az elmúlt évtizedben bekövetkezett, a hatékonyságot növelni hivatott változásokat és megkíséreltük beazonosítani azok hatásait az egyes donorok gyakorlatában. E megközelítés nem a segélyek végső hatékonyságának változását próbálja megragadni (az erre alkalmazott, fent említett

módszerekkel kapcsolatos bizonytalanságok miatt ez meggyőzően nem is lehetséges), hanem a segélyezés donoroldali *folymataiban* bekövetkezett változásokat. Jogosan feltételezhető azonban, hogy amennyiben hatékonyabbá válik a segélyezés folyamata, akkor maguk a segélyek is hatékonyabbak lesznek a gazdasági növekedés előmozdításában és/vagy a szegénység csökkentésében.

Az egyes donorok segélyezési folyamataiban bekövetkezett változások beazonosítását és értékelését az OECD DAC⁶ „*peer review*” jelentései alapján végeztük. A DAC ötévente készít értékelést egy-egy tagállam nemzetközi segélypolitikájáról, amelyekben vizsgálja az előző jelentés óta történt változásokat. A 2003 és 2007 közötti időszakban készült 22 ilyen jelentés egységes szempontrendszer szerinti feldolgozása alapján átfogó képet kaptunk az egyes donorországok által nyújtott segélyekben bekövetkezett hatékonyságváltozásról. Eddig, tudomásunk szerint, nem került sor az egyes jelentésekből levonható következtetések szintetizálására, azaz a DAC-tag donorok egésze (és így gyakorlatilag a nemzetközi fejlesztési rezsím donoroldalának jelentős hányada) szintjén értelmezhető konklúziók megfogalmazására. Az alábbi hét témakörben vizsgáltuk az egyes donor esetében megfigyelt változásokat.

1. A segélyezés stratégiájában bekövetkezett változások
 - a. Módosult-e a donor fő deklarált stratégiai célkitűzése a szegénységcsökkentés irányába?
 - b. Alkalmaz-e országstratégiákat a donor?
 - c. Az országstratégiák kialakításába változott-e a partnerek bevonásának mértéke?
 - d. Változott-e az írott stratégiák hatása a gyakorlatra?
2. A szervezeti felépítésben bekövetkezett változások
 - a. Csökkent-e a segélyezésben résztvevő szervezetek (minisztériumok, ügynökségek stb.) száma, illetve javult-e köztük a koordináció?
 - b. Történt-e hatásköri devolúció a partnerországokban működő képviseltek javára?
3. A szakpolitikák közti koherenciában bekövetkezett változások
 - a. Létrehoztak-e intézményeket (például egyeztető bizottságokat) a koherencia előmozdítása érdekében?

⁶ Az OECD Fejlesztési Támogatási Bizottsága (*Development Assistance Committee*, DAC) a fejlett nyugati donorok legfontosabb koordinációs fóruma.

- b. Létrehoztak-e jogszabályi szinten meghatározott kötelezettséget a kormány számára a nemzetközi fejlesztési célú koherencia biztosítására?
 - c. Valóban irányítják-e ezen intézmények és jogszabályok a gyakorlatot?
- 4. A segélyek minőségében bekövetkezett változások
 - a. Terjed-e a recipiensek érdekeit jobban figyelembevevő programalapú segélyezés alkalmazása az egyedi projektek rovására?
 - b. Növekedett-e az exporthoz nem kötött segélyek aránya?
 - c. Növekedett-e a „kiszámítható” segélyek aránya?⁷
- 5. A segélyek koncentrációjának változása
 - a. Növekedett-e a segélyek földrajzi koncentrációja?
 - b. Növekedett-e a segélyek szektor-szintű koncentrációja?
- 6. A segélyezési tevékenység hatásértékelésében bekövetkezett változások
 - a. Történtek-e erőfeszítések a projektek/programok hatásértékeléseinek lefolytatását meghatározó stratégia kialakítása érdekében?
 - b. Teljesül-e a hatásértékelést végző, vagy az azt külső szakértőknek kiszereződő szervezet vagy szervezeti egység függetlenségének követelménye?
 - c. Van-e visszacsatolás a hatásértékelések tapasztalataiból a gyakorlat felé, azaz működik-e a szervezeti tanulás?
- 7. Más donorokkal való együttműködésben bekövetkezett változások
 - a. Részt vesz-e az adott donor delegált partnerségekben, közös projektimplementációban?
 - b. Készült-e más donorral közös országstratégia?

A donorok teljesítményét a fenti kategóriák mindegyikében pontosítottuk egy általunk kialakított rendszer segítségével. Az elemzést röviden összefoglalja a disszertáció 4.2. táblázata, részletesen pedig a 2. melléklete fejt ki. Jelen tézisgyűjteményben csak a legfontosabb kirajzolódó következtetéseket foglaljuk össze.

- A fenti témák közül több esetben is történt jelentős előrelépés a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének egésze szintjén. A 2003 és 2007 közti OECD jelentések következtetéseit összegezve kitűnik, hogy a donorok növekvő mértékben teszik fő stratégiai céljukká a szegénységcsökkentését, egyre többen vezetik be az országstratégiai módszert, mint fejlesztési tevékenységüket egy-egy partnerország szintjén irányító

⁷ Az alkalmazott konkrét mutató: a donorok által folyósított segélyek mekkora százaléka jelenik meg a recipiens költségvetésében.

keretet, csökkentik a fejlesztési segélyezésben érintett szervezeteik számát, növelik a partnerekben működő képviselők hatáskörét, létrehoznak olyan belső intézményeket, amelyek révén növekedhet szakpolitikáik közti koherencia, növelik az exporthoz nem kötött segélyek és a hosszú távú, recipiens által irányított programok arányát, nagyobb hangsúlyt fektetnek a segélyprojektek és programok hatásainak értékelésére, valamint növekvő mértékben működnek együtt egymással.

- Rendkívül egyenetlen azonban a donorok teljesítménye. Az egyes donorok eltérő teljesítménye kapcsán egyrészt kirajzolódik a jól ismert különbség az északi és a többi donor között, másrészt azonban néhány meglepetésre is felfigyelhetünk. Ennek megfelelően a donorokat három csoportra oszthatjuk: (1) a segélyhatékonysági követelmények átültetésében élen járó donorokra (Ausztrália, Kanada, Dánia, Németország, Írország, Hollandia, Új Zéland, Norvégia, Svédország, Egyesült Királyság, Egyesült Államok); (2) a közepes erőfeszítéseket tevő államokra (Finnország, Franciaország, Görögország, Japán, Luxembourg, Svájc); valamint (3) a lemaradó-donorok (Ausztria, Olaszország, Portugália, Spanyolország) csoportjára. Talán a legfontosabb megfigyelésünk, hogy az új típusú biztonsági kihívások által leginkább érintett angolszász államok mind jelentős erőfeszítéseket tettek forrásaik hatékonyságának növelésére az ezredforduló óta.
- Úgy tűnik, hogy noha a formális hatékonyságjavítási követelményeket, úgy mint a stratégia- vagy törvényalkotást, illetve bizonyos szervezeti struktúrák létrehozatalát valóban egyre növekvő mértékben ültetik át a donorok, azoknak a gyakorlatra való hatása nem jelentkezik egyértelműen. A szakpolitikák fejlesztési célú koherenciájának kérdése kapcsán például igen nehéz érdemi javulásokat beazonosítani, akárcsak a szervezeti tanulási folyamatok hatékonyabbá válásában. Az új és sokszor előremutató fejlesztési stratégiákat a gyakorlat nem mindig tükrözi.

A fentieket figyelembe véve, igen nehéz bármilyen végső konklúziót levonni az elemzés alapján. A vizsgált donorok egy része egyértelműen igyekszik javítani segélyezési mechanizmusain és gyakorlatán, míg más donoroknál ez nem ennyire egyértelmű. A formális döntések gyakorlati hatása messze nem érvényesül minden esetben. Viszonylag egyértelműnek tartjuk, hogy e vizsgálat felemás következtetései alapján az első hipotézist az általunk megfogalmazott formában biztosan nem tudjuk elfogadni („*A donorok az ezredforduló óta növekvő hangsúlyt helyeznek arra, hogy segélyeik valóban hozzájáruljanak a recipiensek gazdasági növekedéséhez és/vagy szegénységcsökkentéséhez*”). Vizsgálatunk alapján a hipotézisnek egy puhább, és

kétségkívül kevésbé hangzatos változatát tudjuk csak minden kétséget kizáróan elfogadni, miszerint: „Az ezredforduló óta a donzorok egy jelentős hányada növekvő hangsúlyt helyez arra, hogy olyan segélyezési stratégiákat, folyamatokat és szervezetrendszert alakítson ki, amelyek várható gyakorlati hatásaik révén hozzájárulnak ahhoz, hogy a folyósított segélyek növekvő mértékben segítsék a recipiens országok gazdasági növekedését és/vagy szegénységcsökkentését”. Eredeti hipotézisünket így nem fogadtuk el, ám az is egyértelmű, hogy a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének egésze szintjén messze nem beszélhetünk változatlanságról, és a donzorok szintjén bekövetkezett változások, reformok inkább a hatékonyság növekedése irányába hatnak, mint a korábbi struktúrák és működési mechanizmusok fenntartása felé.

3.2. A fejlesztési segélyek allokációjának változása

A segélyekkel kapcsolatos bizonyos hatékonysági deficitnek nem a donzorok viselkedéséből vagy nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének felépítéséből következnek, hanem abból a tényből, hogy nagyösszegű viszonzatlan erőforrás transzfer érkezik egy gyenge gazdasági és politikai intézményekkel rendelkező fejlődő országba.⁸ Az ilyen jellegű problémák csak a segélyallokáció átalakítása révén orvosolhatóak (Burnside – Dollar 2000; Collier – Dollar 2002; Kosack 2003; Dalgaard – Hansen – Tarp 2004). Ennek két legfontosabb kritériuma, hogy a recipiens valóban igen alacsony jövedelmekkel rendelkezzen (azaz ténylegesen rászoruljon a segélyekre), illetve viszonylag jó gazdaságpolitikát folytasson, vagy kellően stabil demokratikus intézményrendszerrel rendelkezzen (azaz olyan környezetet teremtsen, ahol a segélyek vélhetően hatékonyan hozzá tudnak járulni a megkezdett erőfeszítésekhez).⁹ Bár a segélyallokáció ilyen jellegű átalakítása etikai szempontokból felvet bizonyos dilemmákat (mi történik például azokkal az országokkal, amelyek szegények ugyan, de a gazdaságpolitikára, illetve az intézményekre vonatkozó követelményeknek nem képesek megfelelni), hatékonysági szempontokból a szakirodalom mégis többé-kevésbé elfogadta (Degnbol-Martinussen – Engberg-Pedersen 2003).

⁸ Ilyen például a holland-kór hatás (Heller – Gupta 2002; Gupta – Powell – Yang 2005; Rajan – Subramanian 2005a, 2005b), a segélyfüggőség komplex jelensége (Van de Walle 2001; Moss – Pettersson – Van de Walle 2006; Musto 2005; Easterly 2006; Whitfield – Jones 2007; Janus 2009), vagy a korrupció (Svensson 2000).

⁹ Az összefüggés intuitív módon is belátható: a demokratikusan választott kormányzatok elvben nagyobb eséllyel költik a segélyeket olyan beruházásokra, amelyek a lakosság széles rétegeinek kedveznek. A témával kiterjedt empirikus szakirodalom is foglalkozik, lásd például Brown (2001), Kosack (2003), valamint Moss – Pettersson – Van de Walle (2006) munkáit.

Annak vizsgálata érdekében, hogy a donorok segélyallokációjuk során mennyire veszik figyelembe e két tényezőt, illetve, hogy jobban figyelembe veszik-e őket, mint a nemzetközi fejlesztési segélyezés hidegháborús szakaszában, egy regressziós modellt építünk fel. A modell függő változóját az egy recipiens által kapott segélyek nagysága jelenti, független változóit pedig az ezt meghatározó külpolitikai, külgazdasági, biztonsági és ideológiai donorérdekre vonatkozó mutatók.¹⁰ A regressziós modellt két időperiódusra is becsültük, egyrészt 1984 és 1990 közötti adatokat felhasználva a hidegháború korszakára, másrészt 2001 és 2006 közötti adatokon napjainkra.¹¹ A két időperiódus éves adataiból egy-egy számtani átlagot számítottunk, így kiszűrhetőek az éves ingadozásokból származó torzítások. Gyakorlatilag két keresztmetszeti adatsort kaptunk így. A modellnek a két adatsoron való becslését elvégezve következtetni tudunk arra, hogy milyen tényezők alapján határozták meg segélyeik allokációját a donorok a hidegháború idején, és milyen tényezőket vesznek figyelembe napjainkban. A modellt az (1) egyenlet foglalja össze.

¹⁰ A modell felépítésének részletes indoklását, illetve az egyes változók pontos magyarázatát lásd a teljes disszertációban. A modell a szakirodalom hasonló vizsgálataiban (Alesina – Dollar 2002; Dollar – Levin 2004; Berthelemy 2006a; 2006b; illetve Younas 2008) alkalmazott módszerek egy változata.

¹¹ A két megválasztott szakaszhatár, különösen a hidegháború szakasza némileg önkényesnek tűnhet, ám alapvetően az adatok rendelkezésre állása alapján került meghatározásra. Lásd a teljes disszertáció vonatkozó szakaszát.

$$\log(\text{ODAcap}_j) = \beta_0 + \beta_1 \log(\text{pop}_j) + \beta_2 \log(\text{GDPcap}_j) + \beta_3 (\text{inFDI/GDP}_j) + \beta_4 \log(\text{col}_j) + \beta_5 \text{GDPgr}_j + \beta_6 \text{Int}_j \quad (1)$$

ahol

- ODAcap_j: a j-edik recipiens által az adott időszak átlagában kapott egy főre jutó ODA nagysága;
- pop_j: a j-edik recipiens lakosságának nagysága az adott időszak átlagában;
- GDPcap_j: a j-edik recipiens egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelme vásárlóerőparitáson az adott időszak átlagában;
- inFDIcap/GDP_j: a j-edik recipiens bejövő közvetlen külföldi tőkeállománya a GDP arányában, az adott időszak átlagában;
- col_j: a j-edik recipiens 1900-tól gyarmati sorban töltött éveinek száma az adott időszak kezdetén¹²;
- GDPgr_j: a j-edik recipiens GDP-jének átlagos éves növekedési rátája az adott időszak átlagában;
- Int_j: a j-edik recipiens intézményi minőségét jelző mutató átlagos értéke az adott időszakban (a Freedom House vagy Political Risk Services indikátora).

A hidegháborús időszeakra vonatkozó modell esetén szignifikáns változónak bizonyult a lakosság szám, az országban befektetett közvetlen külföldi tőkeállomány nagysága, a gyarmati sorban eltöltött évek száma és az egy főre eső jövedelem. Egy partnerország magasabb egy főre jutó segélyekre számíthatott a hidegháború idején, ha alacsony volt a lakosság száma, viszonylag szegény volt, intenzív gazdasági kapcsolatai voltak a Nyugattal, illetve minél tovább volt valamely donorállam gyarmata. Az ezredfordulót követő időszakban azonban, noha továbbra is szignifikáns változó volt a lakosság száma és az egy főre eső jövedelem, a másik két változó immár nem bizonyult annak. Szignifikáns lett azonban az intézményi minőségét jelző mutató, azok közül is a Freedom House által közölt, a demokrácia, illetve a polgári és politikai szabadságjogok érvényesülését mérő index. Ezek szerint napjainkban annál több segélyre számíthat egy ország (egy főre vetítve), minél kisebb a lakossága, minél szegényebb, illetve minél inkább demokratikus berendezkedésű és tiszteletben tartja a politikai és polgári szabadságjogokat. A gazdasági és politikai kapcsolatok intenzitása immár nem magyarázza a

¹² Azon országok esetén, amelyek nem voltak gyarmatok 1 évet beírtunk annak érdekében, hogy a logaritmusos forma miatt ne essen ki a megfigyelés.

kapott összegek nagyságát egy-egy recipiens szintjén. Mindkét becslés esetében vizsgáltuk a multikolinearitás lehetőségét, ám nem találtuk szignifikáns veszélyforrásnak, illetve elvégeztünk néhány egyszerűbb érzékenységvizsgálatot is, és eredményeinket robusztusnak véljük.

Mindebből kirajzolódik egyértelműen a következtetés: míg a hidegháború idején a donorok – a lakosság nagysága mellett – az ország jövedelmi viszonyai, illetve politikai (történelmi) és gazdasági kapcsolataik alapján határoztak a folyósítandó segélyek mértékéről, addig az ezredfordulót követő időszakban ez utóbbi két tényező hatása eltűnt, és helyette úgy tűnik a donorok egyre inkább azokat az országokat létesítik előnyben, amelyek demokratikusabbak, és ezáltal vélhetően hatékonyabban képesek felhasználni a segélyeket. Ez a megfigyelés összhangban van az elméleti szakirodalom fent említett ajánlásaival. Eredeti hipotézisünket azonban itt is csak módosított formában tudjuk elfogadni, mivel a donorok számára mind a hidegháború, mind az ezredfordulót követő időszakban az allokációt befolyásoló kritérium volt a szegénység szintje (szemben előzetes feltételezésünkkel, amely szerint a hidegháború idején ez nem volt szempont). A recipiensek teljesítményének figyelembe vétele azonban egyértelműen az ezredfordulót követő időszak sajátja. *Eredeti hipotézisünket tehát az alábbi, módosított formában fogadjuk el: a segélyek allokációja az ezredforduló óta átalakulóban van: a donorok egyre jobban előnyben részesítik a jól teljesítő (azaz demokratizálódó, és a polgári szabadságjogokat tiszteletben tartó) országokat segélyeik allokációjának meghatározásakor.*

3.3. A segélyek hatékonyságában és allokációjában bekövetkezett változások mögött álló motivációk

Az első két hipotézis vizsgálata során beláttuk, hogy kétségtelenül megfigyelhető a változás a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjében, mind a segélyezés hatékonyságát, mind a források allokációját illetően. A változások iránya megfelel várakozásaink, még ha talán azok mértéke nem is akkora, mint korábban feltételeztük. A harmadik hipotézis bizonyítása során azt próbáltuk vizsgálni, hogy e változások mennyiben vezethetők vissza a globális biztonsági környezet átalakulására. Ennek érdekében az 1. ábrán összefoglalt, a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének változását a donorok érdekeiben bekövetkező eltolódásokra visszavezető modellt használtuk fel. Így beazonosítottuk a világgazdasági / világpolitikai változásokat és sokkokat, a nemzetközi szervezetek hatásait, illetve a donorokon belüli érdekviszonyok változásából következő hatásokat, amelyek mind befolyásolhatják egy-egy donorállam segélyezéshez fűződő érdekeit.

Elsőként a nemzetközi környezet változását, a világgazdasági és világpolitikai folyamatok és sokkok hatásait vizsgáltuk. A legfontosabb ilyen változás érvelésünk szerint a gyenge államok jelenségének tudatosulása, és ennek összefüggései a globális szegénységgel. A jelenséget, illetve következményeit a fejlett világra nézve részletesen elemeztük. A nemzetállami feladatok ellátásában kudarcot valló államok léte napjainkra gyakorlatilag normává vált a fejlődő világban (Collier 2007). Ezek az államok nem tudják állampolgáraikat megvédeni (Woods 2005), nem tudnak alapvető közjavakat és közszolgáltatásokat biztosítani (Rotberg 2002), gyengeségük ösztönzést jelenthet fegyveres felkelők (Fearon 2005) és a szervezett bűnözés számára. Az állampolgároknak így más eszközök felé kell fordulniuk mindennapi túlélésük biztosítása érdekében. Ahogy azonban a fejlődő országok egy részében az állam fokozatosan gyengült, és egyre csökkent kapacitása arra, hogy feladatait ellássa, úgy vált a donorok részéről egyre inkább szükségserűvé, hogy átvegyék ezeket a feladatokat, és megpróbáljanak javítani a lakosság életkörülményein, ha már az állam nem képes rá. A gyenge államok léte, illetve a fejlett országokra gyakorolt hatásaik olyan megnyilvánulásai, mint a 2001. szeptember 11-i események, kétségtelenül az egyik legfontosabb világgazdasági / világpolitikai sokkot jelentik, amely a donorállamokra hatással van. Mint a disszertációban kimutattuk, más, az elmúlt két évtizedben megfigyelt (és nagyrészt szintén a globalizációból gyökerező) folyamatok, hatások és sokkok egyike sem tette szükségessé a fejlesztési segélyek, illetve az általuk elérni kívánt célok átértékelését.

A nemzetközi szervezetek hatásai kapcsán végigtekintettük a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének négy legfontosabb szervezetét, a Világbankot, az ENSZ-t, az EU-t és az OECD-t. Egyértelmű, hogy mind a négy szervezet igyekszik befolyásolni tagállamait, nem egyértelmű azonban, hogy mennyire sikeresek ebben. A Világbank például, amely elsősorban arra kívánja a donorokat sarkalni, hogy a segélyek jobb tervezhetősége és hatékonyságnövelése érdekében igazodjanak a recipiensek PRSP programjaihoz (Klugman 2002) viszonylag sikeresnek tekinthető ebben, hiszen az első hipotézis vizsgálata során láttuk, hogy egyre több donor vezeti be az ezt lehetővé tevő folyamatokat. Az EU és az OECD esetén meglehetősen kiterjedt szakirodalom foglalkozik azzal, hogy e szervezetek milyen hatással lehetnek a tagállamaikra. Az OECD-vel kapcsolatos irodalom elsősorban a puha normák és a többi tagállam által kifejtett nyomást hangsúlyozza (Pagani 2002; Marcussen 2004a; 2004b; Guilmette 2007), az EU összefüggésében pedig az „európaizáció” szakirodalma nyújt némi fogódzót (Smith 2000; Olsen 2002; Featherstone 2002; Checkel 2003). A vizsgált nemzetközi szervezeteknél – talán az ENSZ

kivételével – hangsúlyosan megjelenik a segélyhatékonyság témaköre, és egyre gyakrabban találunk utalásokat a biztonság kérdésére is, illetve a gyenge államok és fegyveres konfliktusok kezelésére. Egyértelmű tehát, hogy a nemzetközi szervezetek is hasonló irányba próbálják befolyásolni a donorokat, mint a világgazdasági / világpolitikai környezetből érkező impulzusok. A négy szervezet, illetve az OECD és az „európaizáció” szakirodalmának áttekintése révén azonban egyértelműen kijelenthető, hogy a nemzetközi szervezetek csak akkor képesek érdemben hatni a tagjaikra, ha azok érdekei egybeesnek a szervezet irányából érkező igényekkel.

A belső erőviszonyok, dinamikák változása kapcsán nehéz volt bármilyen közös, valamennyi donorra érvényes következtetést levonni. Noha az ország lakosságának általában lehet markáns véleménye a nemzetközi fejlesztésről, a téma ritkán kerül a politikai viták napirendjére (Otter 2003), és még kevésbé figyelhetőek meg olyan trendek e téren, amelyek valamennyi donort, vagy legalábbis a többségüket jellemeznék.

Elemzésünket két esettanulmánnyal zártuk, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság vizsgálatával. Bemutattuk, hogy e két ország hogyan reagált az említett világgazdasági / világpolitikai hatásokra, illetve segítségükkel vizsgálni tudtuk a belső dinamikák szerepét, igaz az általánosíthatóság lehetősége nélkül. Mindkét ország esetében viszonylag egyértelműen kirajzolódik, hogy a nemzetközi biztonsági környezet változása, a gyenge államok által jelentett kihívások fontos hajtóerői voltak a segélypolitikákban megfigyelt változásoknak (az Egyesült Államok esetében erre explicit hivatkozások is találtunk). A belső erőviszonyok változását és szerepét a nemzetközi segélypolitikában jól szemléltette továbbá az Egyesült Királyság esete, ahol a Munkáspárt 1997-es hatalomra kerülése fontos változásokat indított el e szakterületen. Az Egyesült Államoknál egyértelműen levonható a következtetés, hogy a biztonsági megfontolások vezérelték a segélypolitika átalakítását, míg az Egyesült Királyság esetében ezek inkább csak a nélkülözhetetlen katalizátor-szerepet játszottak a korábban megindult változások továbbvitelében és eredményeik fenntartásában.

Összefoglalva, a donormotivációkat alakító tényezők hatásait nem egyszerű elkülöníteni egymástól, mégis viszonylag egyértelmű bizonyítékát találtuk annak, hogy a biztonsági megfontolások, a gyenge államok elleni küzdelem, illetve a szegénység visszaszorítása valóban az egyik legfőbb hajtóerejét jelentik a donorok tevékenységében bekövetkezett változásoknak. A nemzetközi szervezetek tevékenységükkel, donorokra gyakorolt hatásaikkal is a hatékonyabb segélyek irányába igyekeztek tolni a donorokat, ám esetükben is megjelentek a biztonsági

megfontolásokra vonatkozó utalások. *Összességében elemzésünk következtetéseai alátámasztották harmadik hipotézisünket, amely szerint a segélyek hatékonyságában és allokációjában bekövetkezett változások mögött a donorérdekekben megfigyelhető, a biztonságpolitikai motivációk irányába történt eltolódás áll.*

3.4. A kelet-közép-európai donorok szerepe és sajátosságai a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjében

Végezetül, a kelet-közép-európai donorok, vagy praktikus okokból némileg leszűkítve a visegrádi négyek kialakulóban lévő nemzetközi segélypolitikáit vizsgáltuk, feltételezve, hogy ezen államok esetében jóval kevésbé érvényesülnek a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének egésze szintjén megfigyelt változások. Ezen országok ugyan a szocializmus idején rendelkeztek nemzetközi fejlesztési politikákkal, ezek azonban a rendszerváltáskor gyakorlatilag megszűntek, és csak az ezredfordulót követően kezdték el a kormányok újjáalakítani őket. Megfigyelhető egyfajta nyomás a fejlett donorok részéről, hogy a közép- és kelet-európai országok fokozatosan igazodjanak a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének működéséhez, ültessék át gyakorlatukba normáit, működési eljárásait, filozófiáját stb. (lásd például Michaux 2002; Fodor 2005). A kelet-közép-európai új donorok azonban sok szempontból más történelmi, politikai és gazdasági sajátosságokkal rendelkeznek, mint a fejlettebb OECD DAC-tag donorok, és e sajátosságok legalábbis lassíthatják az igazodást a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjéhez. Ezen eltérő sajátosságok elsősorban az alábbi tényezőkből következnek:

- A visegrádi országok nem rendelkeznek gyarmattartói múlttal, és ebből, illetve kisállami mivoltukból következik, hogy a fejlődő országokkal való korábbi politikai kapcsolataik meglehetősen esetlegesek voltak. A szocializmus idején működő nemzetközi fejlesztési együttműködési politikáik azonban sok szempontból éreztetik még hatásaikat.
- A fentivel szorosan összefügg, hogy a fejlődő országokkal való gazdasági kapcsolataik intenzitása is meglehetősen alacsony.
- A visegrádi országokat jóval kevésbé érintik a szegénységgel, illetve a gyenge államokkal összefüggő globális biztonsági kihívások, legalábbis a lakossági (és döntéshozói) percepciók szintjén. Ugyanakkor, kiemelt fontosságú számukra a közvetlen szomszédság (elsősorban a Balkán és a FÁK-társág) politikai stabilitása.

- A nemzetközi fejlesztés kérdésköre általában nincs a közbeszéd napirendjén, a napi politikában szinte egyáltalán nem jelenik meg, és így a téma ismertsége is jóval alacsonyabb, mint a régi donorokban.
- A négy kelet-közép-európai ország maguk is súlyos fejlődésbeli lemaradással küzdenek, jelentős források nemzetközi segélyekre való költését a kormányzatok így nem tartják védhetőnek a választók / adófizetők előtt.

Ezek a sajátosságok a nyugati országokétól eltérő jellemzőkkel bíró nemzetközi segélypolitikákhoz vezetnek. Megvizsgáltuk a visegrádi donorok által folyósított segélyek jellemzőit, és viszonylag egyértelműen megállapítható, hogy kevésbé látszanak azok a hatékonyságot javító kezdeményezések és gyakorlatok, amelyeket a nyugati donorok esetén beazonosítottunk korábban. Noha az adathiány nagyban nehezítette a vizsgálódást, viszonylag egyértelmű, hogy a négy országban meglehetősen fragmentált a segélyezést végző intézményrendszer, nincs egyértelmű stratégiai fókusz, amely a gyakorlatot is irányítaná, túlzott számú a deklarált és egyéb partnerországok száma, nincsenek világos projekt-értékelési rendszerek és visszacsatolási mechanizmusok, valamint nincsenek a recipiensek érdekei kellően figyelembe véve a stratégiaalkotás és a gyakorlat során.

Elemeztük továbbá a visegrádi országok segélyeinek allokációját meghatározó tényezőket a második hipotézisnél használthoz hasonló regressziós módszerrel, a 2001 és 2006 közötti időszakra vonatkozóan. A nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének egésze szintjén megfigyeltektől meglehetősen eltérő sajátosságokat azonosítottunk be e téren is. A modell függő változóját a visegrádi országok által egy-egy recipiensnek folyósított segélyek nagysága képezte (egy főre vetítve), a 2001 és 2006 közötti évek átlagában. Regressziós modellünkben kihagytuk a közvetlen külföldi befektetésekre, illetve a korábbi gyarmati kapcsolatokra vonatkozó változókat, helyettük pedig három *dummy* változót szerepeltettünk, a Nyugat-Balkánhoz, illetve a FÁK térséghez tartozó, valamint a szocializmus korából „örökölt” partnerekre¹³ vonatkozóan. Eredményeink szerint, noha az egy főre jutó segélyek nagysága itt is fordítottan arányos a lakosságszám nagyságával, minden más tekintetben eltérnek e felemelkedő donorok segélyallokációját meghatározó tényezők a rezsim egésze szintjén megfigyeltektől. Az elemzés eredménye, hogy szemben a rezsim egészének működésével, a visegrádi országok nem veszik

¹³ Azaz olyan fejlődő országok, amelyekkel a rendszerváltást megelőzően is voltak fejlesztési kapcsolatok, például Jemen, Etiópia, Vietnám, Mongólia, Kambodzsa, Angola, Mozambik, Laosz. Ezen országok vagy mind szocialista ideológiájú politikai rendszerrel rendelkeztek korábban, vagy valamilyen más megfontolás miatt a szovjet bloktól reméltek segítséget.

figyelembe segélyeik allokációja során a partnerország jövedelmi szintjét, korábbi teljesítményét, illetve kormányzati berendezkedésének demokratikus voltát. A három *dummy* változó azonban pozitív előjellel és viszonylag jelentős nagyságú koefficienssel szignifikáns lett. A regressziós vizsgálat alátámasztotta tehát azt a feltevést, hogy a visegrádi donorok alapvetően a szomszédságukat támogatják, vélhetően azért, mert fontos számukra a térség stabilitása. A távoli fejlődő országok kevésbé jelentősek számukra, ám, ha nemzetközi nyomásra mégis szükséges ilyen partnereket is segélyezniük, akkor olyanokat választanak, amelyekkel korábban is volt kapcsolatuk.

Össességében, viszonylag egyértelmű bizonyítékokat találtunk arra, hogy a négy visegrádi ország sem a segélyeik minőségét, sem allokációját tekintve nem úgy viselkedik, mint a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjét meghatározó nyugati donorok, és ezzel disszertációnk negyedik hipotézisét igazoltuk. Mindazonáltal felvetődik a kérdés, hogy ez valóban azért van-e így, mert markánsan mások az érdekeik, vagy hosszabb távon számíthatunk konvergenciára ezen donorok és a nyugati országok gyakorlata között.

4. Következtetések összegzése

Összefoglalva a disszertáció fő következtetéseit, viszonylag egyértelmű bizonyítékokat találtunk arra, hogy a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjében az ezredfordulót követően új szakasz vette kezdetét. Ezen új szakasz legfontosabb jellemzője, hogy a donorok számára egyre fontosabbá válik, hogy az általuk folyósított segélyek révén ténylegesen hozzájáruljanak a globális szegénység csökkentéséhez. Érvelésünk szerint ennek fő okát a nemzetközi rendszerben megfigyelhető, a gyenge államokkal és a szegénységgel összefüggő, új típusú biztonsági kihívások jelentik, amelyekkel szemben hosszú távon csak ezen államok megerősítése, illetve a szegénység jelentős visszaszorítása révén lehetséges küzdeni. Kétségtelen, hogy a segélyek hatékonysága és allokációja kapcsán megindult változások nem olyan radikálisak, mint azt eredetileg feltételeztük, de ennek ellenére vitathatatlanul jelen vannak.

A disszertációnkból adódik több további kutatási irány, illetve meglátásunk szerint értekezésünk elméleti kerete, azaz a nemzetközi rezsimek elmélete, illetve annak adaptációja a fejlesztési segélyezésre több más kérdés vizsgálatára is alkalmas. Ezek, a teljesség igénye nélkül, a következők:

1. Milyen hatással lesz Kína, és esetlegesen más felemelkedő donorok a nemzetközi fejlesztési segélyezés rezsimjének működésére?
2. A kelet-közép-európai donorok sajátosságai hogyan befolyásolják közeledésüket a fejlett nyugati donorok gyakorlatához?
3. Milyen lehetőségei vannak Magyarországnak a nemzetközi fejlesztési segélyezés terén?
4. Milyen más reformokra és innovatív segélyformákra lehet még szükség a nemzetközi fejlesztés hatékonyságának további növelése érdekében?

A disszertáció lezáró fejezetében röviden tárgyaltunk néhány olyan kérdést is, amelyek eredményeink alapján felvetődnek, illetve igyekeztünk azokat összekapcsolni a témának a disszertáció első fejezetében vázolt tágabb világgazdasági összefüggéseivel. Talán a legfontosabb, a disszertáció révén adódó ilyen tágabb kérdésfelvetés, hogy a nemzetközi fejlesztési segélyezésben megfigyelt eltolódások milyen tényleges hatással lesznek a gyenge államokra, valóban képesek lesznek-e kezelni a velük összefüggő biztonsági problémákat, illetve tágabb értelemben, vajon hozzá tudnak-e járulni érdemben a globális fejlődési szakadék csökkenéséhez. A segélyek csak egy összetevőjét jelentik a gazdasági fejlődés komplex

folyamatának, és önmagukban nem képesek ellensúlyozni a globális fejlődési szakadék tágulása, vagy legalábbis fennmaradása irányába ható világgazdasági folyamatokat és aszimmetrikus függőségi viszonyokat. Ezzel összefüggésben felmerül, hogy (1) vajon melyek azok az eredmények, amelyek elérésére a segélyek önmagukban képesek; illetve (2) a segélyek hatékonyságát és allokációját átalakító világpolitikai folyamatok vajon mennyiben sarkalhatják a fejlett nyugati országokat arra, hogy belekezdjenek a világgazdaság működésének és intézményrendszerének átfogó reformjába. Előbbi kapcsán kétségtelen, hogy a segélyeknek fontos szerepük van a legszegényebbek életkörülményeinek javításában, illetve a gyenge államok működőképességének fenntartásában. Tehát, ha önmagukban nem is képesek megoldani a problémát, annak súlyosbodását talán meg tudják akadályozni. Utóbbi kapcsán számtalan további lépésre lenne szükség a globális kormányzás intézményrendszerének átalakításától kezdve a nemzetközi kereskedelmi rezsím reformján át a környezeti fenntarthatósági szempontok jobb figyelembevételéig, ezek megtörténte azonban jelenleg viszonylag kevés esély mutatkozik.

Végezetül, mindenképp szükségesnek tartottuk kitérni néhány megjegyzés erejéig a jelenlegi világgazdasági válság potenciális hatásaira, illetve, hogy ezek mennyiben befolyásolhatják eredményeinket. A válság, mivel a világ legszegényebb országait is igen hátrányosan érinti (például a csökkenő nyerstermék-árak, illetve zsugorodó exportpiacok révén), akár súlyosbíthatja is a gyenge államok létevel összefüggő globális biztonsági problémákat, és erősítheti a donorok általunk beazonosított, segélyezéssel kapcsolatos biztonságpolitikai motivációit. A szegény országokban visszajára fordulhatnak az elmúlt évek eredményei, jelentősen fokozódhat a szegénység mértéke, az emberek romló életkörülményei, növekvő kilátástalansága és kiszolgáltatottsága pedig mind a globális biztonsági környezet romlásához vezetnek. A kormányok csökkenő jövedelmeik mellett egyre kevésbé lesznek képesek feladataikat ellátni és egyre jobban rá fognak szorulni a segélyekre. A fegyveres konfliktusok veszélye is megnő. A válság tehát egyértelműen negatív hatással lesz a globális biztonsági környezetre, ezáltal a donorok számára növeli az ösztönzést arra, hogy segélyeik révén ezekre reagáljanak.

Kérdés azonban, hogy ténylegesen így fognak-e viselkedni a donorok. Ami a folyósított segélyek mennyiségét illeti, a történelmi tapasztalatok alapján viszonylag egyértelműnek tűnik, hogy a partnerországoknak a rendelkezésére bocsátott összegek csökkenésére kell számítanunk. Kétségtelenül elképzelhető ugyanakkor, hogy a donorok a segélyek mennyiségének csökkentése mellett még nagyobb hangsúlyt helyeznek a hatékonyság biztosítására. Lehetséges azonban

olyan szélsőséges eset is, hogy a fejlett államok sokkal inkább saját állampolgáraik jólétét próbálják majd megvédeni rövidtávú szemléletet tükröző protekcionista lépésekkel, amelyek a globális jólétre katasztrofális hatásokkal is lehetnek. A gazdasági bezárkózás azt is magával vonhatja, hogy az államok a biztonsági problémákat nem az annak táptalajául szolgáló szegénység felszámolása révén próbálják majd meg kivédeni, hanem sokkal inkább belső adminisztratív, rendészeti és titkosszolgálati intézkedésekkel, akár az emberi jogok korlátozása révén is.

Nehéz tehát jelenleg bármilyen egyértelmű következtetést levonni. Ugyan a folyamatok hatásai egyértelműen erősítik a donorok szegénység felszámolására irányuló motivációit, mégsem biztos, hogy megfelelően fognak ezekre reagálni. Reményre azonban mindenképp van okunk, hiszen, mint a disszertációban kimutattuk, a donorok eddig alapvetően megfelelően válaszoltak a nemzetközi biztonsági környezet változásaira.

5. Fontosabb hivatkozások

- Abbott, Kenneth – Keohane, Robert – Moravcsik, Andrew – Slaughter, Anne-Marie – Snidal, Duncan (2000): „The Concept of Legalization”. *International Organization* 54: 401-419
- Acemoglu, Daron – Simon Johnson – James Robinson (2005): „Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth”. In: Philippe Aghion and Steven Durlauf (szerk): *Handbook of Economic Growth. Elsevier Publishing.*
- Adamcová, Nikol et al (2006): *International Development Cooperation of the Czech Republic.* Prága: Institute of International Relations for the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic
- Alesina, Alberto – Dollar, David (2000): „Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?” *Journal of Economic Growth* 5(1): 33-63.
- Alesina, Alberto – Weder, Beatrice (2002): „Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid?” *American Economic Review* 92(4): 1126–37.
- Bauer, Peter T. (1971): *Dissent on Development.* London: Weidenfeld & Nicolson
- Benczes István (2007): „Gazdasági növekedés és fejlődés a világgazdaságban”, in: Blahó András és munkaközössége (2007): *Világgazdaságtan.* Budapest: Akadémiai Kiadó
- Bennett, Leroy A. – Oliver, James K. (2002): *International Organizations. Principles and Issues.* New Jersey: Prentice Hall
- Berthélemy, Jean-Claude (2006): „Bilateral Donors’ Interest vs. Recipients’ Development Motives in Aid Allocation: Do All Donors Behave the Same?” *Review of Development Economics* 10(2): 179–194.
- Blahó András – Prandler Árpád (2005): *Nemzetközi szervezetek és intézmények.* Budapest: Aula

- Boone, Peter (1996): „Politics and the effectiveness of foreign aid” *European Economic Review* 40(2): 289-329.
- Brainad, Lael et al. (2003): *The Other War. Global Poverty and the Millenium Challenge Account*. Washington D.C.: Brookings Institute Press
- Brown, Stephen (2001): „Authoritarian leaders and multiparty elections in Africa: how foreign donors help to keep Kenya’s Daniel arap Moi in power” *Third World Quarterly* 22(5): 725–739
- Buliř, Aleř – Hamann, Javier (2003): „Aid Volatility: An Empirical Assessment” *IMF Staff Papers* 50(1): 64-89.
- Burnside, Craig – Dollar, David (2000): „Aid, Policies and Growth”. *American Economic Review* 90(4): 847-868.
- Carbone, Maurizio (2004): „Development Policy”. In Nugent, Neill (szerk): *EU Enlargement*. Basingstoke: Palgrave
- Cassen, Robert et al. (1986, 1994): *Does Aid Work? Report to an Intergovernmental Task Force*. Oxford: Clarendon Press
- Checkel, Jeffrey T. (2003): „Going Native in Europe? Theorizing Social Interaction in European Institutions”. *Comparative Political Studies* 36(1-2): 209-231.
- Chenery, Hollis – Strout, Alan (1966): „Foreign Assistance and Economic Development”. *American Economic Review* 56: 679-733.
- Collier, Paul (2007): *The Bottom Billion*. Oxford: Oxford University Press.
- Collier, Paul – Dollar, David (2002): „Aid Allocation and Poverty Reduction”. *European Economic Review* 46(3): 1475-1500.
- Collier, Paul – Hoeffler, Anke (2004): „Greed and Grievance in Civil War”. *Oxford Economic Papers* 56: 563-595.
- Cracknell, Basil E. (2000): *Evaluating Development Aid: Issues, Problems and Solutions*. London: Sage Publications
- Dalgaard, Carl-Johan – Hansen, Henrik – Tarp, Finn (2004): „On the Empirics of Foreign Aid and Growth”. *Economic Journal* 114(496): 191-216.
- Degnbol-Martinussen, John – Engberg-Pedersen, Poul (2003, 2005): *Aid: Understanding International Development Cooperation*. London: Zed Books
- Dollar, David – Levin, Victoria (2004): „The Increasing Selectivity of Foreign Aid, 1984-2002”. *World Bank Policy Research Paper* 3299.
- Drozd, Maciej (2007): *The New Face of Solidarity: A Brief Survey of Polish Aid*. Kézirat. http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1132246_code948600.pdf?abstractid=1132246&mirid=2, lekérdezve 2009-05-21
- Duffield, Mark (2005): „Getting savages to fight barbarians: development, security and the colonial present”. *Conflict, Security & Development* 5(2): 141- 159.
- Easterly, William – Levine, Ross – Roodman, Daniel (2004): „New Data, New Doubts: A Comment on Burnside and Dollar’s Aid, Policies and Growth 2000”. *American Economic Review* 94(3): 774-780.
- Easterly, William (2002a): „The Cartel of Good Intentions: Bureaucracy versus markets in foreign aid”. *Center for Global Development Working Paper* 4, Washington

- Easterly, William (2002b): *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics*. Boston: MIT Press
- Easterly, William (2005): „Reliving the ‘50s: the Big Push, Poverty Traps, and Takeoffs in Economic Development”. *Center for Global Development Working Paper 65*, Washington
- Easterly, William (2006): *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*. New York: Penguin Press
- European Consensus (2005): Joint Statement by the Council and the representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the Commission on European Union Development Policy: „The European Consensus”. <http://www2.dfid.gov.uk/eupresidency2005/eu-consensus-development.pdf>, lekérdezve 2009-05-14.
- Farkas Péter (2008): „A kedvezményezettek kritikái a fejlesztési (ODA) segélypolitikáról. In: Kiss Judit (szerk): *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?* Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal 2008.
- Fearon, James D. (2005): „Primary Commodity Exports and Civil War”, *Journal of Conflict Resolution* 49(4): 483-507.
- Featherstone, Kevin (2002): „Introduction: In the Name of Europe”. In: Featherstone, Kevin – Radaelli, Claudio Maria (szerk): *The politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press
- Fodor Erika (2005): „A nemzetközi és magyar humanitárius segélypolitika alakulása”, in Gömbös Ervin, szerk. (2002): *A nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. Században*. Budapest: Magyar ENSZ Társaság és HUN-IDA KHT
- Freedom House (2008): *Freedom in the World 2008 Methodology*. Washington D.C.: Freedom House http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=341&year=2008, lekérdezve 2008-11-28.
- Gilpin, Robert (1971): „The Politics of Transnational Relations”. In: Keohane, Robert – Nye, Joseph Jr., szerk: *Transnational Relations and World Politics*. Cambridge: Harvard University Press
- Gilpin, Robert (2005): *Nemzetközi politikai gazdaságtan*. Budapest: Bucipe Bt.
- Guillaumont, Patrick – Chauvet, Lisa (2001): „Aid and Performance: A Reassessment”. *Journal of Development Studies* 37(6): 66-87.
- Guilmette, Jean H. (2007): *The Power of Peer Learning. Networks and Development Cooperation*. Ottawa: Academic Foundation/IDRC
- Gustavsson, Jakob (1998): *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*. Lund: Lund University Press.
- Hansen, Henrik – Tarp, Finn (2001): „Aid and Growth Regressions”. *Journal of Development Economics* 64(2): 547-570.
- Hasenclever, Andreas – Mayer, Peter – Rittberger, Volker (1997): *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hirschman, Albert O. (1958): *The Strategy of Economic Development*. New Haven: Yale University Press

- Hoebink, Paul – Stokke, Olav, szerk. (2005): *Perspectives on European Development Cooperation. Policy and Performance of individual donor countries and the EU*. London: Routledge
- Hoff, Karla – Stiglitz, Joseph (2001): „Modern Economic Theory and Development” In: Meier, Gerald – Stiglitz, Joseph, szerk (2001): *Frontiers of Development Economics: The Future in Perspective*. Washington DC: World Bank
- HUN-IDA (2004): *A magyar műszaki-tudományos együttműködés és segítségnyújtás négy évtizedének rövid áttekintése napjainkig*. Kézirat. Budapest: HUN-IDA Kht.
- Islam, Muhammed (2005): „Regime Changes, Economic Policies and the Effects of Aid on Growth” *Journal of Development Studies* 41(8): 1467-1492.
- Karns, Margaret P. – Mingst, Karen A. (2004): *International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance*. Boulder: Lynne Rienner Publishers
- Keohane, Robert (1984): *After Hegemony*. Princeton: Princeton University Press
- Keohane, Robert – Nye, Joseph (1989): *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little and Brown and Company
- Kiss Judit (2007): *A magyar nemzetközi fejlesztéspolitika a számok tükrében*. Budapest: HAND – Aid Watch munkacsoport.
- Kiss Judit, szerk (2008): *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?* Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal.
- Klugman, Jeni, szerk (2002): *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies*. Washington D.C.: World Bank
- Kosack, Stephen (2003): „Effective Aid: How Democracy Allows Development Aid to Improve the Quality of Life.” *World Development* 31(1): 1-22.
- Krasner, Stephen D. (1982): „Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables”. *International Organization* 36(2)
- Krasner, Stephen D., szerk (1983): *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press
- Lake, David (1993): „Leadership, Hegemony, and the International Economy”. *International Studies Quarterly* 37: 459-489.
- Lancaster, Carol (2007): „The Chinese Aid System.” *Center for Global Development Essay*. http://www.cgdev.org/files/13953_file_Chinese_aid.pdf, lekérdezve 2007-09-06.
- Maizels, Alfred – Nissanke, Machiko K. (1984): „Motivations for Aid to Developing Countries”. *World Development* 12(9): 879–900.
- Marcussen, Martin (2004a): „Multilateral surveillance and the OECD: playing the idea game”. In: Armingeon, Klaus – Beyeler, Michelle (szerk): *The OECD and European welfare states*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Marcussen, Martin (2004b): „The Organization for Economic Cooperation and Development as ideational artist and arbitrator: Reality or dream?”. In Reinalda, Bob – Verbeek, Bertjan (szerk): *Decision making Within International Organizations*, London és New York: Routledge.
- Mátyás Antal (2003): *A modern közgazdaságtan története*. Budapest: Aula Kiadó

- McGillivray, Mark – Feeny, Simon – Hermes, Niels – Lensink, Robert (2005): „It Works; It Doesn't; It Can, But That Depends... 50 Years of Controversy over the Macroeconomic Impact of Development Aid”. *UNU-WIDER Research Paper 2005/54*
- Meredith, Martin (2006): *The State of Africa: A History of Fifty Years of Independence*. London: The Free Press
- Michaux, Valérie (2002): „EU enlargement. A brake of development cooperation?” *The ACP-EU Courier* No. 193, July-August.
- Milner, Helen (2006): „Why Multilateralism? Foreign Aid and Domestic Principal-Agent Problems”. UNU-WIDER Conference on Aid. 16-17 June 2006, Helsinki
- Morgethau, Hans (1962): „A Political Theory of Foreign Aid”. *The American Political Science Review* 56(2): 301-309.
- Mosley, Paul (1987). *Overseas Development Aid: Its Defence and Reform*. Brighton: Wheatsheaf
- Moss, Todd – Pettersson, Gunilla – Van de Walle, Nicolas (2006): „An Aid-Institutions Paradox? A Review Essay on Aid Dependency and State Building in Sub-Saharan Africa”. *Center for Global Development Working Paper 74*, Washington.
- Myrdal, Gunnar (1957): *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. London: Methuen
- North, Douglass (1991): „Institutions”. *Journal of Economic Perspectives* 5(1): 97-112.
- OECD (2005a, 2006a, 2007a, 2008e): *Development Co-operation Report Statistical Annex*. Párizs: OECD
- OECD (2005g): *Managing Aid: Practices of DAC Member Countries. DAC Guidelines and Reference Series*. Párizs: OECD <http://www.oecd.org/dataoecd/32/60/35051857.pdf>, lekérdezve 2009-05-13.
- OECD (2006g): *Harmonising Donor Practices for Effective Aid Delivery. DAC Guidelines and Reference Series*. Párizs: OECD <http://www.oecd.org/dataoecd/53/7/34583142.pdf>, lekérdezve 2009-05-13.
- OECD (2007b): *Development Cooperation of the Czech Republic. DAC Special Review*. Párizs: OECD <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=24567>, lekérdezve 2007-09-12.
- OECD (2008b): *Better Aid. 2008 Survey on Monitoring the Paris Declaration*. Párizs: OECD
- Olsen, Johan P. (2002): „The Many Faces of Europeanization” *Journal of Common Market Studies* 40: 921-952
- Otter, Mark (2003): „Domestic public support for foreign aid: does it matter?” *Third World Quarterly* 24(1): 115-125.
- Pagani, Fabricio (2002): „Peer Review as a Tool for Co-Operation and Change. An analysis of an OECD working method”. *African Security Review* 11(4)
- Prasad, Eswar S. – Rogoff, Kenneth – Wei, Shang-Jin – Kose, M. Ayhan (2004): „Financial Globalization, Growth, and Volatility in Developing Countries”. In: Harrison, Ann (szerk): *Globalization and Poverty*. Chicago: Chicago University Press
- Radelet, Steven (2003): „Bush and Foreign Aid”. *Foreign Affairs* 85(5): 104-117.
- Rajan, Raghuram – Subramanian, Arvind (2005a): „What Undermines Aid's Impact on Growth?” *IMF Working Paper* 05/126.
- Rajan, Raghuram – Subramanian, Arvind (2005b): „Aid and Growth: What Does the Cross-Country Evidence Really Show?” *IMF Working Paper* 05/127.

- Rodrik, Dani (1996): „Understanding Economic Policy Reform,” *Journal of Economic Literature* 34(1): 9-41.
- Rodrik, Dani (2003): „Growth Strategies”. *National Bureau of Economic Research Working Paper* 10050
- Rodrik, Dani (2006): „Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform”. *Journal of Economic Literature* 44(4): 973-987.
- Roodman, David (2007): „Macro Aid Effectiveness: A Guide for the Perplexed” *Center for Global Development Working Paper* No. 134.
- Roodman, David (2008): „History Says Financial Crisis Will Suppress Aid”. *Global Development: Views from the Center*.
<http://blogs.cgdev.org/globaldevelopment/2008/10/history-says-financial-crisis.php>,
 lekérdezve 2009-06-18.
- Rosenstein-Rodan, Paul (1943): „Problems of Industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe”. *The Economic Journal*, 53(210/211): 202-211.
- Ross, Michael (1999): „The Political Economy of the Resource Curse”. *World Politics* 51(2): 297-322
- Rostow, Walt Whitman (1960): *The Stages of Economic Growth: A non-communist manifesto*. Cambridge University Press
- Rotberg, Robert I. (2002): „The New Nature of Nation-State Failure”. *The Washington Quarterly* 25:3, 85-96.
- Sachs, Jeffrey (2005): *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: Penguin Press.
- Schraeder, P. J. – Hook, S. W. – Taylor, B. (1998): „Clarifying the Foreign Aid Puzzle: A Comparison of American, Japanese, French, and Swedish Aid Flows”. *World Politics* 50(2): 294-323.
- Sen, Amartya (2003): *A fejlődés mint szabadság*. Budapest: Európa
- Simai, Mihály (2008): *A világgazdaság a XXI. század forгатagában*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Smith, Michael E. (2000): „Conforming to Europe: The Domestic Impact of EU Foreign Policy Co-operation” *Journal of European Public Policy* 7(4)
- Stiglitz, Joseph (2004): „The Post Washington Consensus”. *Initiative for Policy Dialogue Working Paper*, Columbia University.
- Stokke, Olav, szerk (1989): *Western Middle Powers and Global Poverty: The Determinants of the Aid Policies of Canada, Denmark, the Netherland, Norway and Sweden*. Upsala: The Scandinavian Institute for African Studies
- Strange, Susan (1982): „Cave! Hic Dragones: A Critique of Regime Analysis” *International Organization* 36(2).
- Svensson, Jacob (2000): „Foreign Aid and Rent Seeking”. *Journal of International Economics* 51(2): 437-461
- Szentes Tamás (s. a.): *Aid and Trade Relations between the South and the East European Countries*. Kézirat.

- Szentes Tamás (1999): *Világgazdaságtan. Elméleti és módszertani alapok*. Budapest: Aula Kiadó
- Szentes Tamás (2002a): „A II. világháború után kialakult nemzetközi gazdasági rend és a változó világgazdaság”, in Blahó András, szerk (2002): *Világgazdaságtan II. Globális fejlődés, gazdaságdiplomácia*. Budapest: Aula Kiadó
- Szentes Tamás (2002b): *World Economics 1. Comparative Theories and Methods of International and Development Economics*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szentes Tamás (2002c): „A Világgazdaság az ezredforduló elején”, in: Blahó András, szerk (2002): *Világgazdaságtan II. Globális fejlődés, gazdaságdiplomácia*. Budapest: Aula Kiadó
- Szentes Tamás (2003): *World Economics 2. The Political Economy of Development. Globalisation and System Transformation*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Szentes Tamás (2006): „Fejlődés és segélyezési politika a felgyorsult globalizáció és regionalizálódás korában.” *Grotius* <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=CISMZB>, lekérdezve 2009-04-04.
- Todaro, Michael P. – Smith, Stephen C. (2006): *Economic Development*. Harlow: Pearson Education
- UNCTAD (2007c): *World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development*. Genf: UNCTAD
- United Nations (1945): *Charter of the United Nations*. <http://www.un.org/aboutun/charter/>, lekérdezve 2007-08-01. Magyarul elérhető a Magyar ENSZ Társaság honlapján (<http://www.menszt.hu>) vagy in Blahó András – Prandler Árpád (2001): 407-432
- United Nations (2005): *In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General*. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement>, lekérdezve 2009-05-12.
- UN Millennium Project (2005): *Investing in Development. A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals*. New York: UNDP
- Van de Walle, Nicolas (2001): *African Economies and the Politics of Permanent Crisis, 1979-1999*. New York: Cambridge University Press
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. McGraw-Hill
- Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom*. Budapest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Wooldridge, Jeffrey (2005): *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. Florence (KY): South-Western College Publishing
- World Bank (1998): *Assesing Aid: What Works, What Doesn't and Why?* Washington D.C.: World Bank
- World Bank (2008a): *World Development Indicators*. Washington D.C.: World Bank.
- World Bank (2008b): *World Development Indicators. World Poverty Data Supplement*. Washington D.C.: World Bank.

6. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

Tanulmányok folyóiratokban

Transition and foreign aid policies in the Visegrád countries. A path dependant approach
(Tétényi Andrással)

Transition Studies Review, 2008, 15(3)

Szükség vagy érdek? A nemzetközi fejlesztési együttműködés érdek- és motivációrendszere
(Paragi Beátával).

Társadalom és Gazdaság, 2006, 28(1): 99-121.

A nemzetközi fejlesztési együttműködés politikai gazdaságtana;

Kül-Világ 2005/4

Műhelytanulmányok

State Fragility and International Development Co-operation

United Nations University, World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER) Research Paper No. 2007/29

Könyvek, könyvfejezetek

Az Európai Unió nemzetközi fejlesztési politikája

In: Kengyel Ákos (szerk): *Közösségi politikák*. Budapest: Akadémiai Kiadó (megjelenés alatt)

A bilaterális fejlesztéspolitikák összehasonlítása (Vári Sárával és Paragi Beátával)

In: Kiss Judit (szerk): *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?*
Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal 2008.

A nemzetközi fejlesztési segélyezés gazdasági hatásai a donorországokban (Vári Sárával)

In: Kiss Judit (szerk): *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?*
Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal 2008.

A szabadkereskedelmi tárgyalások nehézségei. Esettanulmány az EU-AKCS gazdasági társulási megállapodásokról.

In: Blahó András (szerk.) *Nemzetgazdaság – integráció – világgazdaság*. Tanulmányok Palánkai Tibor akadémikus 70. születésnapja tiszteletére. Budapest: BCE Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola 2008.

Nemzetközi fejlesztési segélyezés. Tankönyv (társszerző Paragi Beátával és Vári Sárával, szerkesztő). Budapest: Tett Consult Kft. 2007.

Az Európai Unió nemzetközi fejlesztési politikája és az Európai Fejlesztési Alap. Összefoglaló és szöveggyűjtemény (szerző és szerkesztő). Budapest: Tett Consult Kft. 2007.

Az államkudarok kérdése a nemzetközi fejlesztési együttműködésben

In: Marton Péter (szerk.) *Államok és államkudarok a globalizálódó világban*. Budapest: Teleki László Alapítvány 2006.

Előadások nemzetközi konferenciákon

Transition and foreign aid policies in the Visegrád countries. A path dependant approach
(Tétényi Andrással)

Előadás a *Beyond Transition: 1989 – 2009 International Conference on the Transformation of Socialist Economies* című konferencián, 2009. június 16-17, Liverpool

The Role of Central and Eastern Europe in the EU's Development Policy (Tétényi Andrással)

Előadás az *EADI 12. általános konferenciáján*, 2008. június 24-28, Genf

State Fragility and International Development Co-operation

Előadás a *UNU-WIDER nemzetközi segélyezésről szóló konferenciáján (Conference on Aid)*, 2006. június 16-17, Helsinki

Hungary – Development Co-operation (Balla Jánossal)

Előadás a Konrad Adenauer Stiftung „Workshop with Stakeholders in Development Cooperation in the New European Union Member States” konferenciáján, 2005. december 7-8, Brüsszel

Könyvrecenziók

Divergencia a fejlődő világban. Paul Collier The Bottom Billion című könyvéről

Köz-Gazdaság, 2008, 3(1): 224-227

David Warsh: Tudás és a nemzetek gazdagsága – könyvrecenzió

Köz-Gazdaság, 2006, 1(2): 145-148

Más témakörökben megjelent tanulmányok

A lisszaboni stratégia eredményei és a nemzetközi kihívások – foglalkoztatási szempontból
(Bató Márkkal)

Köz-Gazdaság, 2008, 3(2): 209-222.

A közvetítés kontingenciamodellje

Külügyi Szemle, 2004, 3(1-2):189-206.